

**ДР СЛАЂАН МИЛОСАВЉЕВИЋ
ДР МИРОСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ
НЕБОИША ЉУБИСАВЉЕВИЋ**

КРИМ

„ПОВРАТАК У БУДУЋНОСТ“

**ГЕОПОЛИТИЧКИ, БЕЗБЕДНОСНИ И ВОЈНО-
СТРАТЕГИЈСКИ АСПЕКТИ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ**

АКАДЕМСКА МИСАО
ИНОВАЦИОНИ ЦЕНТАР ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
ЛЕТО 2017.

Издавачи:
Академска мисао
Иновациони центар Факултета безбедности Универзитета у Београду
Београд, 2017.

За издаваче:
Александар Рашковић
Др Младен Милошевић

Рецензенти:
Проф. др Зоран Јефтић,
Проф. др Зоран Килибарда,
Проф. др Божидар Форца

Лектура:
Гордана Цветић-Ристановић

Графичка обрада и прелом текста:
Раша Ђорђевић

Штампа:
„CITY PRESS“, Јагодина

Тираж:
500

ISBN", 9: /: 8/9688/897/5

Одлуком Наставно-научног већа Факултета за инжењерски менаџмент у Београду (бр. 49/2017 од 6.4.2017) усвојене су рецензије рецензентске комисије и ова научна публикација је оцењена као оригинално дело које представља допринос науци и вреднована као научна монографија националног значаја (M42).

ДР СЛАЂАН МИЛОСАВЉЕВИЋ
ДР МИРОСЛАВ МЛАДЕНОВИЋ
НЕБОИША ЉУБИСАВЉЕВИЋ

КРИМ „ПОВРАТАК У БУДУЋНОСТ“

ГЕОПОЛИТИЧКИ, БЕЗБЕДНОСНИ И ВОЈНО-
СТРАТЕГИЈСКИ АСПЕКТИ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

Београд лето 2017.

САДРЖАЈ:

ПРЕДГОВОР	9
1. УВОД	13
2. ГЕОСТРАТЕШКИ ПОЛОЖАЈ И ЗНАЧАЈ КРИМСКОГ ПОЛУОСТРВА	19
2.1. Геостратешки положај и значај Крима у контексту класичних и савремених геополитичких теорија. Теоријско утемељење и исходишта	19
2.2. Физичко-географске и друштвено-географске карактеристике Кримског полуострва	27
2.2.1. <i>Физичко-географске карактеристике Кримског полуострва</i>	27
2.2.2. <i>Друштвено-географске карактеристике Крима</i>	31
2.3. Геополитички, геостратешки и геоекономски значај Крима	35
3. ИСТОРИЈСКА РЕТРОСПЕКТИВА „КРИМСКОГ ПРОБЛЕМА“	47
3.1. Позиција и статус Крима у различитим историјским периодима	47
3.1.1. <i>Период Кијевске Русије</i>	48
3.1.2. <i>Период монголско-татарске и османлијаске доминације</i> ...	50
3.1.3. <i>Припајање Крима руској држави</i>	53
3.1.3.1. <i>Кримски рат (1853-56)</i>	55
3.1.3.2. <i>Крим у првој половини XX века</i>	58
3.1.3.3. <i>Промена статуса Крима у оквиру СССР</i>	62
3.1.4. <i>Севастополњ – „град страдања и славе“</i>	63
3.2. Крим и Севастополњ као део руског националног идентитета	67
3.3. Севастополњ као војно-поморска база руске Црноморске флоте од 1783. године до данас	72
3.3.1. <i>Руско војно присуство на Криму до 2014. године</i>	72

3.3.2. Легалитет и легитимитет руског војног присуства на Криму до 2014. године	74
3.3.3. Услови стационирања руске Црноморске флоте на Криму према одредбама Споразума из 1997. године	76
3.3.4. Величина, структура и намена руских војних ефектива стационираних на Криму у периоду до 2014. године	80
3.4. Процес издвајања Крима из састава руске федералне јединице (РСФСР) 1954. године	83
3.4.1. Посебан статус града Севастопоља	85
3.4.2. Издвајање Крима из састава руске (РСФСР) и улазак у састав украјинске федералне јединице (УССР)	91
3.5. Крим у саставу украјинске државе и кључни геополитички проблеми у руско-украјинским односима	95
3.5.1. Основне напомене о политичком систему савремене Украјине	96
3.5.2. Крим у контексту културно-идентитетских специфичности у Украјини	97
3.5.3. Политичко опредељење на Криму кроз призму резултата председничких и парламентарних избора у Украјини	102
3.5.4. Проблеми Русије са преузимањем нуклеарног наоружања СССР из Украјине	111
3.5.5. „Велики споразум“ из 1997. године	113
3.5.6. Опште напомене о руско-украјинским односима у последњој деценији	117
 4. ПОЛОЖАЈ И СТАТУС КРИМА ОД 2014. ГОДИНЕ ДО ДАНАС	 123
4.1. Политичка нестабилност детерминисана демонстрацијама опозиције у Кијеву	123
4.1.1. Карактер политичке нестабилности украјинског система	123
4.2. Радикализација безбедносне ситуације у Украјини почетком 2014. године	127
4.3. Једнострано иступање Крима из састава Украјине и улазак у састав Руске Федерације	130

4.3.1. „Кримско питање“ као чинилац детерминације односа Русије и западних држава	132
4.4. Сукоб на истоку Украјине	137
4.4.1. Побуна проруског становништва у деловима Доњецке и Луганске области	138
4.4.2. Референдуми и самопроглашење независности Доњецке Народне Републике и Луганске Народне Републике	139
4.4.3. „Антитерористичка операција“ Кијева против „проруских сепаратиста“ током лета 2014. године	142
4.4.4. Контрафанзива проруских снага крајем августа 2014. године	146
4.4.5. Мировни споразум „Минск 1“	156
4.4.6. Јесен 2014: „предах“, консолидација власти и припреме за нове сукобе	157
4.4.7. Обнављање војних сукоба крајем 2014. године	163
4.4.8. Ратне операције у „Дебаљцевском цепу“ и мировни споразум „Минск 2“	166
4.4.9. Анализа узрока неуспеха војних операција Кијева на истоку Украјине	171

5. ГЛОБАЛНИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЦЕСИ КАО ЕКСТЕРНИ ФАКТОРИ ДЕТЕРМИНАЦИЈЕ УКРАЈИНСКЕ КРИЗЕ

177

5.1. Однос великих сила (Русија-САД) као спољашњи чинилац кризе у Украјини	177
5.2. Однос Русија-НАТО као екстерна детерминанта украјинске кризе	185
5.2.1. Процес ширења Северноатлантске алијансе на исток	185
5.2.2. Украјина у НАТО, реалност или утопија?	189
5.2.3. Квантитатини однос снага Русија-НАТО	197
5.3. Размештање елемената антиракетног штита (евроПРО) на простору Источне Европе	203
5.3.1. Одговор Русије на инсталирање система евроПРО „Aegis“ у Румунији и Пољској	209
5.4. Нестабилност Црноморског региона у контексту милитаризације Кримског полуострва	224
5.4.1. Војно-индустријски комплекс на Криму	232

6. БУДУЋИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ИНЖЕЊЕРИНГ „КРИМСКОГ ПИТАЊА“ И СУКОБА НА ИСТОКУ УКРАЈИНЕ	235
6.1. Проблеми у предикцији решења за „кримско питање“ и сукоб на истоку Украјине	236
6.2. Сучељени ставови страна о статусу Крима („конзервирано“ или „отворено“ питање)	237
6.3. Немогућност изналажења политичког решења за исток Украјине и прерастање сукоба у „замрзнути конфликт“	241
6.4. Постизање политичког решења за исток Украјине	246
6.5. Једнострани потези у циљу наметања решења које друга страна не прихвата	247
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	251
ЛИТЕРАТУРА	257
ПРИЛОЗИ	262
РЕЧИ ЗАХВАЛНОСТИ	265
О АУТОРИМА	267
РЕЦЕНЗИЈА 1. др Зоран Јефтић, ванредни професор	268
РЕЦЕНЗИЈА 2. др Зоран Килибарда, ванредни професор	272
РЕЦЕНЗИЈА 3. др Божидар Форца, редовни професор	276

ПРЕДГОВОР

Три године од избијања грађанског рата у Украјини не види се крај украјинској кризи која је постала главни повод и за кризу у односима Запада и Русије. Као и сви политички догађаји и конфликти таквог формата, тако и украјинска криза има своју унутрашњу и спољну димензију. Унутрашња димензија кризе се огледа у подељености украјинског друштва. У питању је верска, језичка, политичка, економска и територијална подељеност Украјине. Спољна димензија се данас, у европском јавном мњењу, приказује једнострано и без аргумената. Западна геополитика, оличена у Северноатлантском савезу (НАТО), Европској унији (ЕУ), Сједињеним Америчким Државама, Великој Британији, Немачкој и Француској, украјинску кризу види искључиво као тежњу Русије да спречи Украјину да постане део западних политичких, економских и војних савеза. Западна политика намерно занемарује чињеницу да је Украјина по питању њене спољнополитичке оријентације сасвим подељено друштво. Такође, потпуно се негира чињеница да у Украјини живи већински рускојезично становништво и да у таквим околностима притискање Украјине да се јасно определи за Запад једино може да изазове конфликт – што се на крају и догодило.

Научно сагледавање и истраживање украјинске кризе у Србији на жалост није много заступљено. Непостојање истраживања на ову тему је последица управо чињенице да је у јавном дискурсу Србије главна тема учлањење у ЕУ, дакле она тема која је, између осталих, и поспешила дугогодишњу украјинску кризу. На неки начин код нас се у медијском простору избегавају анализе збивања у Украјини, како се не би видела негативна улога Европске уније и појединих њених чланица.

Од избијања грађанског рата у Украјини 2014. године, у научном дискурсу Србије, украјинском кризом се детаљније бави само један тематски зборник међународног значаја под насловом „Украјинско питање данас“, кога је приредио Зоран Милошевић 2015. године, и једна научна монографија: *Нова геополитика Русије* Срђана Перишића објављена крајем 2015. године. Отуда несумњива потреба за озбиљним научним истраживањима овог проблема код нас. Без таквих истраживања није могуће развјевање медијских и других дезинформација које долазе углавном из западне политике и центара медијске моћи, којима је истина о стварним узроцима избијања украјинске кризе још увек нејасна и замагљена нашој јавности и науци. Управо једног таквог истраживања подухватио се тим аутора: др Слађан Милосављевић, др Мирослав Младеновић и Небоиша Љубисављевић. Резултате тог истраживања представља ова научна монографија.

Шта је тема научне монографије „Крим: „повратак у будућност““. *Геополитички, безбедносни и војно-стратегијски аспекти украјинске кризе*“? Наиме, сам наслов упућује да је предмет истраживања украјинска криза (2014 – 2016.), из угла више аспеката, са тежиштем на историјски ретроспективној геополитичкој анализи феномена. Тежишно, аутори су у геополитичкој анализи сагледавали политичко-безбедносне аспекте и савремену позицију Крима, у оквиру Црноморског базена и источно-европског простора. Полазни задатак је истраживање у којој мери и на који начин повратак Крима у састав Русије, а које Запад није признао, детерминишу свеукупне односе у Европи и свету, поготово на релацији Запад – Русија. Дакле, ова књига представља озбиљан покушај, насупрот медијском прикривању, да се егзатном научном анализом учини суштински корак ка сазнавању истине о украјинској кризи и позицији Крима. Књига је покушај да се домаћем академском и јавном мњењу дају извесне оцене и закључци о *карактеру* украјинске кризе која је постала европска и глобална криза.

Аутори у књизи показују да је европска и светска криза на релацији Запад – Русија, испољена у украјинским збивањима, последица онемогућавања Русије да поново израсте у глобалног геополитичког играча. Према доминантној западној геополитици атлантизма, коју аутори јасно излажу, Украјина има улогу геополитичког стожера усмереног на онемогућавању геополитичке обнове Русије, јер драстично ограничава геостратешке опције Руске Федерације.

Избијање украјинске кризе 2013. године, потом грађанског рата 2014, представља оживљавање *концепције обуздавања* Русије. У пракси се, током Хладног рата, америчко *обуздавање* испољавало кроз вођење корејског и вијетнамског рата, обнављање америчко-кинеских односа током 70-их година, кроз подршку проамеричком режиму у Ирану (до револуције 1979.), подршку Израелу у ратовима са арапским земљама (четири рата: 1948, 1956, 1967, 1973), подршку националистима из балтичких република СССР-а, као и националистима, па чак и отвореним неонацистима из западне Украјине. У свим догађајима циљ *обуздавања* је био онемогућити тадашњем Совјетском Савезу геополитичку превласт у Евроазији. После нестанка Совјетског Савеза, изгледало је да је са *концепцијом обуздавања* завршено. Међутим, геополитика, и као теорија (доктрина) и као политичка пракса, може да поприми другачије облике испољавања, али да нестане је немогуће. То потврђује и рад *Велика шаховска табла* америчког геополитичара Збигњева Бжежинског.

Аутори јасно показују да је тим радом Бжежински показао геополитички циљ Запада. Наиме, да би се улога светског хегемона остварила и одржала, Сједињене Америчке Државе треба да Европу чврсто држе под својом контролом – идеолошки, политички и војно. У таквој ситуацији Русија може играти само улогу регионалне државе и то у оквиру западног

табора и искључује се могућност њене самосталне геополитичке стратегије. Украјини је дата улога стожера који не сме да буде у савезничком односу са Русијом, већ напротив – као земља која ће водити опозициону политику према Руској Федерацији. Аутори су ове налазе поткрепили анализирањем процеса ширења НАТО на исток Европе и анализом размештања америчке противракетне одбране у источној Европи (ЕвроПРО).

У делу књиге о Криму аутори су истакли да је Крим са градом Севастопољем несумњиви део руског националног идентитета. Исто тако аутори наглашавају геостратешки значај Крима и војно-поморске базе руске Црноморске флоте на Криму. У књизи је дата веома добра анализа руско-украјинских односа у периоду од осамостаљења Украјине 1991. до избијања грађанског рата 2014. године, са тежиштем на споразумима из 1997. и 2010. године. Споразум из 1997. године, тзв. Велики споразум, како аутори истичу, у великој мери је ограничио улогу Москве у обезбеђењу њених геополитичких интереса, а тиме и у заштити руског и руско-језичног становништва у Украјини.

Аутори дају анализу политичке нестабилности украјинског политичког система користећи се приступом Талкота Парсонса (Talcott Parsons) и Ивара Колстада (Kolstad Ivar) и закључују – политички систем који током функционисања нарушава елементе свог идентитета, губи својство стабилности. Наиме, вишедеценијско наметање идеје западних Украјинаца да су сви у Украјини идентитетом Украјинци, као западни Украјинци, а не Руси – дало је кључни елемент унутрашњој димензији украјинске кризе. Западни идентитет Украјине, потпомогнут фондовима из Сједињених Држава и Европске уније, наметан је целој Украјини. Управо та украјинизација је објашњење зашто се многи грађани национално изјашњавају као Украјинци, а матерњи језик им је руски. Елита Украјине је, на жалост, углавном прихватила украјинизацију целе земље – и тиме политички систем учинила нестабилним и конфликтним. Међутим, аутори ове књиге показују да су се исток Украјине и Крим, упркос кијевској прозападној елити, идентитетски изјашњавали као део руског културно-цивилизацијског круга.

Исто тако, у књизи је показано да је економско ослањање Украјине на Русију, што је било сасвим природно и економски логично, убрзало западну геополитику да у зиму 2013/14. године оснажи националисте и либерале и сруше геополитички неодлучног председника Украјине Виктора Јануковича. Уз отворену подршку САД и неких земаља ЕУ власт је тада формирана од људи јасне проевроатланске геополитичке оријентације. Аутори истичу да је нова власт у Кијеву одмах одбацила коегзистенцију два дела земље. На власт су дошле оне политичке снаге које су геополитички опредељене ка Европској унији и савезништву са САД. Сходно томе, југоисток Украјине и Крим се морају политички угушити, а њихов глас не сме да утиче на политику државе. Тако је Украјина дошла у стање

грађанског рата. Кривац за то су украјинска прозападна елита и геополитика Запада.

Аутори Миросављевић, Младеновић и Љубисављевић чињенично показују процес иступања Кримског полуострва из Украјине и повратак у састав Русије. Наиме, у условима почетка грађанског рата у Украјини, сучељавања са геополитиком САД и европском политиком слеђења интереса Вашингтона, Руска Федерација је себи поставила питање како да заштити рускојезично становништво и спречи геополитичко обуздавање у Украјини. Оно што није урадила или није успела током две деценије постојања украјинске државе, акумулирало се у још тежим околностима. Као прва геополитичка одлука, сасвим јасна за цео свет, била је враћање Крима, у марту 2014. године, у њен састав. Враћена је област, која је као део дотадашње Украјине имала неупитан руски идентитет. То је урађено без ратног сукоба и са јасно исказаним референдумским опредељењем грађана Крима (97%).

У књизи се чињенично разоткрива и улога свих актера у мировном процесу који се одржава у Минску са циљем да се стабилизује и реши оружани конфликт на истоку Украјине (Минск 1, Минск 2). Посебно се истиче тежња Русије да се конфликт реши на миран начин уз уважавање идентитета истока Украјине. С друге стране, Кијев потпомогнут западним метрополама (Вашингтон, Брисел, Париз, Лондон, Варшава) и даље посматрају Украјину на стари начин, на начин који ју је и увео у кризу и грађански рат – на Украјину као јединствену нацију изван руског света – чиме конфликт остаје неразрешен и замрзнут.

У припреми ове књиге кориштена је респектабилна и релевантна научно-стручна литература. Стога је ова књига (научна монографија) лишена субјективности и пристрасности и представља изузетно добру основу за истинито разјашњавање ове, још увек, трауматичне теме.

Проф. др Виолета Рашковић-Таловић, декан
Факултет за међународну политику и безбедност, Београд

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Кључ будућности Крима данас (поново) се налази у рукама Русије. Ово важи метафорички, али и емпиријски. Међутим, опредељујући руски утицај на Криму и на источноукрајинским просторима, није више ствар империјалне борбе за територије, а још мање идеолошке борбе за сфере утицаја. Сада је на „дневном реду“ мека моћ,¹ гола економија и следствено томе - геополитика. Важније од поседовања територија и оружја (које је у крајњој истанци и употребљено као средство у покушајима решавања кризе на истоку Украјине, али без успеха), показале су се идентитетске и културно-цивилизацијске везе и утицај. Управо о тим аспектима утицаја је реч у овом раду. Обиман изворни материјал, који ће бити пропуштен кроз одговарајући теоријски филтер друштвених наука, а посебно студија безбедности и геополитике, требало би да укаже на тенденције даљег развоја кризе у Украјини („кримског питања“ и сукоба на истоку Украјине) и њоме детерминисане политичко-безбедносне ситуације у Црноморском региону и на читавом европском континенту.

Распад некада моћне совјетске државе на почетку последње деценије двадесетог века, довео је до (гео)политичког вакуума и дебаланса на том делу евроазијског простора. Постсовјетски простор, нарочито Црноморско-каспијска субрегија, постаје геополитичка преокупација великих сила због изузетно повољног геостратешког положаја, природних богатстава и енергетских ресурса. На том делу ексовјетског простора, нашли су се сучељени и испреплетени геополитички интереси великог броја држава те регије, пре свих Русије, али и неких ванрегионалних чинилаца као што су Сједињене Америчке Државе (САД). За Русију, примарни геополитички императив био је очување њене традиционалне сфере утицаја на постсовјетском простору, јер је распадом СССР, изгубила велики део своје доминантне геостратешке позиције, коју је имала у последња два века. С друге стране Сједињене Државе, иако географски не припадају том подручју, прогласиле су Црноморско - каспијски субрегион (као и читав Медитеран), зоном својих стратешких интереса и у складу са тим, покушавају у последњих четврт века да оствари (гео)политички уплив на том делу постсовјетског простора.

¹ Аутор теорије „мекe моћи“ („Soft power“) је професор Харвардског универзитета – Џозеф Самјуел Нај, који је термин *мека моћ* први пут употребио у својој књизи „Предодређени да воде“... (J. Nye, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, Basic books, New York, 1990.); О тзв. мекој моћи видети шире: Нај Ц., *Како разумевати међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006.; Нај, Дж. С., *Гибкая власть. Как добиться успеха в мировой политике*, ФСПИ Тренды, Москва, 2006.;

Велики број респектабилних западних, руских и домаћих аутора (Хантингтон, Дугин, Бжежински, Кисинџер, Манделбаум, Шершнев, Арбатов, Петровић, Младеновић, и многи други), износе становиште о Украјини, као региону где ће се ломити копља светске политике у првим деценијама двадесет првог века и да ће управо Украјина бити полигон за остваривање глобалне доминације када је у питању геополитичка реди-стрибуција моћи, с обзиром да је Балкан исцрпљен и политички пре-експлоатисан крајем двадесетог века. С друге стране, Украјина представља најужу (гео)политичку и војно-стратешку интересну сферу Русије, која настоји да онемогући стварање новог „геополитичког пејзажа“ на екссов-јетском простору који би представљао безбедносну претњу њеним националним интересима. Тренутни односи Русије и већине западних држава (у контексту сецесије Крима и конфликта у источним деловима украјинске државе), су на најнижем нивоу од времена Хладног рата. Оваква схватања, покреплена ставовима о постојећим политичким, иден-титетским и културно-цивилизацијским поделама и противречностима Украјинске државе и друштва, говоре о значају и актуелности проблема у вези са ситуацијом око Крима и на истоку Украјине, који увелико надилази регионалне оквири и као такав има готово опредељујући утицај на будућа геополитичка и војно-безбедносна дешавања не само на про-стор у Источне Европе и Црноморског региона, већ и на целокупни евро-азијски простор.

У Украјини је после распада СССР и поделе совјетске Црноморске флоте, део флоте који је поделом припао Руској Федерацији, наставио своје стационарање у војно-поморској бази у граду Севастопољу на Крим-ском полуострву. Руска Федерација, на основу међудржавног споразума са Украјином из 1997. године све до 2014. године, плаћала је закуп војно-поморске базе у Севастопољу, чиме је експлицитно потврђиван украјински суверенитет над Кримским полуострвом и Севастопољем, упркос континуираним захтевима неких руских кругова за екстериторијалношћу наведеног подручја. С друге стране, на основу одредби наведеног уговора, руска држава је обезбеђивала своје војно присуство на делу украјинске територије, на Криму, за који је Русија нераскидиво везана, цивилиза-цијски, културно-историјски и етнички и који сматра делом свог нацио-налног идентитета. На Криму, готово две трећине становништва чине етнички Руси (распадом СССР, око 11 милиона Руса остало је да живи у Источној Украјини и на црноморском приморју). Такође, већи део своје новије историје (од краја XVIII века), Крим је био у саставу Русије до 1954. године, када је политичком одлуком тадашњих комунистичких вођа, предат украјинској федералној јединици у оквиру СССР. Тада вероватно, нико није могао ни слутити да предаја Крима Украјинској ССР може постати суштински геостратешки и геополитички проблем за Русију пола века касније, у условима постојања независне Украјине. Наиме, произво-

љне, паушалне и арбитарне промене унутардржавних граница, које су у оно време биле карактеристичне за совјетски тоталитарни државно-партијски режим, након распада совјетске државе, угрозиле су саме темеље регионалне безбедности на постсовјетском простору.

Украјина је држава са пуно противуречности, дубоко разједињена и подељена у цивилизацијском, културно–идентитетском и политичком смислу на југо-источни (проруски) и северо-западни (прозападни) део, што је у највећој мери детерминисано специфичним историјским развојем украјинских простора, који су пролазили кроз различите фазе дезинтеграције и уједињавања, смењивања разних освајача, владара, религија, култура и цивилизација. Простор садашње Украјине био је колевка средње-вековне руске државе, затим се развијао под влашћу Монгола и Татара, Литванаца и Пољака, Турака, а на крају је поново подпао под власт Русије. Специфичан историјски развој имао је за последицу формирање мултицивилизацијског, мултикултуралног, мултиетничког и мултирелигијског простора. Комплексност историјског развоја ствара потешкоће у одређивању простора који је етнички чисто руски или чисто украјински, а постоји и велики број становника који немају јасно етничко самоодређење, већ имају „међуетнички“ или „неетнички“ идентитет који је везан за одређене регионе и њихове интересе. Управо због свих ових чињеница у Украјини су јако изражене разлике по регионима у погледу етничког састава и политичког опредељења, као и у стратешкој оријентацији, односно да ли је становништво опредељено „проруски“ или „прозападно“. Аутори и експерти стоје на различитим становиштима када је у питању разрешење тренутне украјинске кризе као и тенденције њеног даљег развијања, али је скоро јединствена оцена да постојећи статус и позиција Кримског полуострва (које је *de facto* у саставу Руске Федерације од 2014. године), представља камен спотицања у односима Русије и Запада и „полигон“ на коме се тестирају и демонстрирају тренутни геостратешки интереси водећих сила, пре свих Русије и САД. У том контексту, Кримско полуострво и уопште руско-украјинска граница представља неуралгичну тачку Европе средином друге десеније XXI века. Поједини руски аутори, апострофирајући значај и важност припајања Крима Русији, сматрају да је управо „проблем Крима“ кључна карика у односима не само две државе (Украјина-Русија), већ да проблем егзистира у много ширем контексту, са аспекта дугорочног нарушавања политичко-безбедносног система на европском континенту, кроз призму нарушених односа Русије и водећих западних земаља.

Односи Русије и Украјине су у потпуности нарушени након издвајања Крима из састава Украјине и његовог припајања Руској Федерацији у марту 2014. године. Истина, стоји констатација да су и у претходне две деценије ти међудржавни односи, са мањим или већим осцилацијама егзистирали на ниској разини са аспекта реалних могућности и потенцијала

сарадње, као и да су примарно били детерминисани променама политичких режима у самој Украјини, углавном због настојања дела украјинске политичке елите на власти да земљу интегрише у западно-европске политичке, економске и војне структуре, у ЕУ, али и у НАТО. То је нужно доводило до узвратних реакција Руске Федерације и имплицитних „контрамера“, с обзиром да Украјина представља најуже подручје руских (гео)стратешких интереса.

У том контексту, треба подсетити да је политичка нестабилност у Украјини доживела кулминацију крајем новембра 2013. године због одбијања режима председника Јануковича да потпише Споразум о придруживању са Европском унијом. Прозападна опозиција одмах је организовала протесте. Демонстрације су постале насилне након што их је власт забранила. Протест је ескалирао у оружано насиље у коме је више од 90 људи страдало (74 демонстранта и 20 полицајаца). Премијер Никола Азаров поднео је оставку у јануару 2014. године. У Кијеву, уз посредовање Европске уније, 21. фебруара 2014. године, постигнут је Споразум између Јануковичевог режима и опозиције за деескалацију кризе. Међутим, председник Виктор Јанукович свргнут је са власти, након чега се склонио на Крим, а потом у Русију. У светлу наведених догађаја, отпочеле су и демонстрације проруског становништва на Криму и југоистоку земље. У марту уследио је референдум на Криму, његова једнострана сецесија од Украјине и припајање Русији, а у априлу отпочели су оружани сукоби побуњеног проруског становништва на истоку земље против украјинских централних власти и њених снага безбедности. У пролеће 2014. године, после спроведених референдума, проруске снаге у деловима Доњецке и Луганске области прогласили су независност и створање Доњецке Народне Републике (ДНР) и Луганске Народне Републике (ЛНР). Недуго затим на територији коју су контролисали, побуњеници су установили конфедералну државу тзв. Савез Народних Република - Новорусија, коју чине ДНР и ЛНР и коју званично нико (па чак ни Русија) није признао. После почетног успеха украјинских војно-полицијских снага у тзв. антитерористичкој операцији и враћања под контролу Кијева одређених делова Доњецког и Луганског региона (мај-август 2014. године), крајем августа уследила је контра-офанзива снага самопроглашених република и наношење великих губитака снагама централне власти. Уз посредовање Русије и ЕУ, почетком септембра потписан је мировни споратум у Минску (Минск 1), којим је успостављено примирје између власти у Кијеву и побуњеничких снага (које су *de facto* задржале под контролом делове Доњецког и Луганског региона, који су територијално упола мањи од административних граница Луганске и Доњецке области). Међутим, иако је контрола спровођења примирја била под ингеренцијом посматрача ОЕБС-а, оно је настављено да се крши, сукоби су били све учесталији и интензивнији, да би поново ескалирали у јануару и почетком фебруара

2015. године. Дошло је до потписивања новог мировног споразума у Минску (Минск 2), али на репрезентативнијем нивоу у односу на Минск 1 (уз учешће представника Украјине, предсеника Петра Порошенка, представника самопроглашених Доњецке Народне Републике и Луганске Народне Републике, француског и руског председника Франсоа Оланда и Владимира Путина и немачке канцеларке Ангеле Меркел). Успостављен је прекид ватре и отпочет је мировни процес за решавање кључних питања украјинске кризе.

Оваква ситуација додатно компликује и даје значај украјинској кризи, односно ситуацији на источноукрајинским просторима, али и геостратешкој позицији и улози Крима, која је након његовог припајања Русији детерминисана не само односима Русије и Украјине, већ егзистира као горући проблем регионалне и глобалне безбедности, односно представља чинилац који је у значајној мери камен спотицања у односима како Русије и Украјине, тако и Русије и других великих геополитичких актера (пре свих САД и водећих држава ЕУ). С обзиром да западне државе припајање Крима Русији перципирају као једнострану сецесију, односно анексију дела украјинске територије од стране Руске Федерације, која нема међународно-правну валидност, ова чињеница је између осталог била повод за увођење политичких, економских, дипломатских и персоналних санкција Русији од стране већине западних држава. Руска Федерација је одговорила реципрочно, али асиметричним мерама, увођењем санкција великом броју западних држава. Овакав развој ситуације упућује на закључак да релаксација и редеофинисање односа Русије и запада у блиској перспективи нема позитивну пројекцију, с обзиром на искључиве и сучељене ставове страна у контексту „кримског проблема“ и решавања кризе на истоку Украјине.

Захлађивање односа са западним земљама нужно је имплицирало и поремећаје у односима Русије и НАТО, што директно утиче на постојећи систем регионалне и глобалне безбедности. Неспорна је чињеница да „територијални спор“ Русије и Украјине око Крима представља велики безбедоносни ризик по стабилност не само овог региона, већ и читавог европског континента. У том контексту, „кримски проблем“ значајно је детерминисао и односе Русија-НАТО, који су „спуштени“ на најнижи ниво од завршетка хладног рата. У претходне две године Савет Русија-НАТО готово да није био функционалан, НАТО је формирао и распоредио у Пољској и Балтичким државама („по кружном принципу“) додатне снаге (нове јединице за брзо реаговање, јачине неколико хиљада припадника разних видова војске, распоређених у 4 батаљона), дошло је до већег броја инцидената („провокација“) и „блиских сусрета“ ваздушних и поморских снага НАТО и Русије, који срећом нису ескалирали у озбиљнији оружани конфликт. НАТО је у пролеће 2016. године ставио у оперативну употребу елементе противракетне одбране у Румунији (Дивасел) и започео изградњу

идентичне инфраструктуре евроПРО у Пољској. Обе стране су појачале „звезкање оружјем“ и „показивање мишића“ у смислу да је реализован велики број војних маневара од Балтика до Црног мора. С друге стране, Руска Федерација је ојачала војне потенцијале на својим западним границама и додатно милитаризовала Крим и Каљинградску Област, инсталирајући најсавременије системе наоружања и војне технике. Овакав развој војно-безбедносне ситуације навео је многе ауторе да говоре о „новом хладном рату“ и „гурање света ка ивици новог глобалног сукоба“.

Украјина је у последњих годину дана почела делимично да излази из фокуса интересовања међународне заједнице, због ескалирања безбедносне ситуације на другим неуралгичним тачкама (распламсавање конфликта у Сирији, мигрантска криза у Европи, борба против Исламске државе (ИД), пролиферација терористичких напада на тлу водећих држава старог континента (Француска, Немачка, Белгија)). Међутим, почетком августа 2016. године, „кримски проблем“ је поново доспео у жижу интересовања. Руска Федерална служба безбедности саопштила је да је спречила покушај терористичких акција на Криму и притом ухапсила неколико припадника украјинских снага безбедности. Русија је директно оптужила Украјину за планирање терористичких аката на Криму, што је Украјина демантовала. Русија је предузела низ активности као одговор, од разматрања опције за прекид дипломатских односа са Украјином, до додатне милитаризације Кримског полуострва, инсталирања најновијих система ПРО С-400 „Тајфун“, ојачавање и прегруписавање постојећих руских снага на полуострву, до извођења војних маневара огромних размера (Кавказ 2016.). Украјина је одговорила реципрочним мерама, подижући борбену готовост својих јединица на југу у Херсонској области, груписањем додатних војних контингента на граници са Кримом, као и према Доњецкој и Луганској области. Све ове активности и „звезкање оружјем“, додатно су заоштриле политичко-безбедносну ситуацију у вези са Кримом и источним деловима Украјине, отежавајући рад у ту сврху успостављених мултилатералних механизма у форми „Контакт групе за Украјину“ и „Нормандијске четворке“ (Немачка, Француска, Русија и Украјина), чији је задатак изналажење компромисног, обострано прихватљивог и одрживог политичког решења уз имплементацију усвојених „тачака“ из Минских мировних споразума, који због радикализације политичко-безбедносне ситуације на терену, све више имају статус „мртвог слова на папиру“. Напред изнети ставови управо сведоче о актуелности, значају и међународној конотацији „кримског проблема“ и ситуације на истоку Украјине, као и о могућим алтернативним решењима тренутне кризе, али и о снажном повратном утицају којим украјинска криза детерминише савремени глобални систем безбедности и регионалну стабилност, као и релације најзначајнијих геополитичких актера.